

НОВА ІСТОРІЯ

УДК 94 (492) "16" : 338.1 : 930] (045)

DOI: <https://doi.org/10.33782/2708-4116.2026.2.432>

Vyacheslav Hordienko, Larysa Fytsyk*

'THE ECONOMIC MIRACLE' OF THE NETHERLANDS IN THE 17TH CENTURY: TWO TYPES OF HISTORIOGRAPHICAL DISCOURSE

Abstract: The article compares the scholarly interpretations of the phenomenon of 'the economic miracle' in the Republic of the United Provinces in the 17th century by the German historian Ernst Baasch and the British researcher Jonathan I. Israel. A comparative method of historiographical analysis is applied. It is defined that the scholars belong not only to different generations of historians but also to different research paradigms – the main elements of the academic biographies of E. Baasch and J.I. Israel is highlighted.

As a researcher of Hamburg's economic history, E. Baasch was influenced by the well-known representative of the critical trend in German historiography, G. von Below. It is noted that, from his mentor, Baasch adopted nationalist and great-power views of Germany's past and prospects. His research approach fundamentally preserved the main principles of classical German historicism. The article demonstrates how the scholar's conservative views affected his study of the economic history of the Netherlands. It is indicated that Baasch considered free trade and the urban character of society to be the main factors behind the economic rise of the Republic of the United Provinces. His negative attitude toward the Weimar Republic was reflected in his critical assessment of the political system of the Republic of the United Provinces, which he described as a 'trading company'. While acknowledging the major achievements of the country's economy, Baasch also emphasised the negative aspects of Dutch democracy: the neglect of national interests by the commercial oligarchy, corruption, and nepotism.

The intellectual individuality of the contemporary British historian J.I. Israel was formed organically in the context of the renewal of historical science. It is noted that he viewed the history of the Republic of the United Provinces as the evolution of Dutch society in all its interconnections – economic, political, religious-spiritual, and cultural. The study examines his understanding of the factors behind the flourishing of the economy, finance, industry, art, and philosophy – that is, the Dutch 'Golden Age'. It is found that in his synthesis on the Republic of the United Provinces, J.I. Israel identified the following factors of the country's 'economic miracle': liberation from Spanish rule, the establishment of a republican form of government, successful military reform, the presence of a regular army and navy capable of defending sovereignty against foreign aggression, the absence of feudalism, the economic activity of a broad stratum of free peasants, the influx of skilled migrant craftsmen from the south, the availability of housing and alimentation for them, and favorable for the country geopolitical changes in Europe.

Keywords: Republic of the United Provinces, 'economic miracle', Ernst Baasch, Jonathan I. Israel, historiographical discourse

---

* *Hordienko Vyacheslav* – Candidate of Historical Sciences, Associate Professor of the Department of World History and Teaching Methods, Uman National University (Uman, Ukraine);

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1133-4199>; e-mail: liskovets62@gmail.com

Fytsyk Larysa – Candidate of Historic Sciences, Associate Professor at the Department of World History and Teaching Methods, Uman National University (Ukraine, Uman);

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5953-2018>; e-mail: Larysa_fytsyk@ukr.net

В'ячеслав Гордієнко, Лариса Фиццик*

«ЕКОНОМІЧНЕ ДИВО» ГОЛЛАНДІЇ 17 СТ.: ДВА ТИПИ ІСТОРІОГРАФІЧНОГО ДИСКУРСУ

Анотація: У статті проведено порівняння наукової інтерпретації явища «економічного дива» у Республіці Сполучених Провінцій 17 ст. німецьким істориком Ернстом Баашем і британським дослідником Джонатаном І.Ізраелем. Застосовано компаративний метод історіографічного дослідження. З'ясовано, що вчені належать не тільки до різних поколінь істориків, але й до різних дослідницьких парадигм. Висвітлено головні елементи наукової біографії Е. Бааша і Дж. І. Ізраеля.

Е. Бааш, як дослідник економічної історії Гамбурга, зазнав впливу відомого представника критичного напрямку німецької історіографії Г. фон Белова. Зазначено, що від свого наставника Е. Бааш сприйняв націоналістичні та великодержавні уявлення про минуле Німеччини та її перспективи. Дослідницький підхід Е. Бааша у своїй основі зберігав головні принципи класичного німецького історизму. У статті показано, як консервативні погляди вченого позначилися на його дослідженні економічної історії Голландії. Вказано, що Е. Бааш основним чинником економічного піднесення Республіки Сполучених Провінцій вважав свободу торгівлі, міський характер суспільства. Негативне ставлення Е. Бааша до Веймарської республіки виразилося у критичній оцінці державного ладу Республіки Сполучених Провінцій, який історик означав як «торгову компанію». Визнаючи великі здобутки господарства, економіки країни, Е. Бааш акцентував увагу і на негативних аспектах голландської демократії: нехтування торговою олігархією загальнодержавними інтересами, корупція, непотизм.

Творча індивідуальність сучасного британського історика Дж. І. Ізраеля формувалася органічно в умовах оновлення історичної науки. Вказано, що історію Республіки Сполучених Провінцій вчений розглядав як еволюцію нідерландського суспільства у всіх його зв'язках – економічних, політичних, релігійно-духовних, культурних. Розглянуто бачення науковцем чинників процвітання господарства, фінансів, промисловості, мистецтва, філософії, тобто, голландського «Золотого віку». Виявлено, що у синтезі про Республіку Сполучених Провінцій Дж. І. Ізраель назвав чинниками «економічного дива» у країні звільнення від іспанського гніту, запровадження республіканської форми правління, успішну військову реформу, наявність регулярної армії та військово-морського флоту, здатних захистити суверенітет від іноземної агресії, відсутність феодалізму, господарську активність численної верстви вільних селян, потік кваліфікованих ремісників-мігрантів із півдня, наявність житла та продовольства для них, позитивні для країни геополітичні зміни у Європі.

Ключові слова: Республіка Сполучених Провінцій, «економічне диво», Ернст Бааш, Джонатан І. Ізраель, історіографічний дискурс

---

* *Гордієнко В'ячеслав Володимирович* – кандидат історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії та методик навчання, Уманський національний університет (Умань, Україна);

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1133-4199>; e-mail: liskovets62@gmail.com

Фиццик Лариса Анатоліївна – кандидат історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії та методик навчання, Уманський національний університет (Умань, Україна);

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5953-2018>; e-mail: Larysa_fytsyk@ukr.net

Постановка проблеми. У ранньоновітній історії Нідерландів особливе місце займає феномен вражаючого економічного та культурного піднесення у важких умовах тривалої національно-визвольної війни. У результаті наукової розробки цієї проблеми нагромадився об'ємний комплекс знань про «Золотий вік» Республіки Сполучених Провінцій. Дослідники ще у минулому столітті сформувавши науковий образ унікальної держави з демократичним політичним режимом, яка виникла внаслідок першої буржуазної революції у ранньомодерній Європі. Феномен «Золотого віку» аналізували фахівці з різних галузей гуманітаристики. Визначальний внесок у його вивчення зробили історики. Причому, над цією темою працювали науковці, які залишили глибокий слід у світовій історіографії. Вивчаючи розвиток господарства та культури Нідерландів у пізньому середньовіччі й у ранньоновітній період, вони застосовували новаторські підходи та методи. Завдяки цьому відбувалося не тільки поповнення знань про еволюцію держави та суспільства Нідерландів, але й подальший розвиток методології історичної науки.

На ґрунті дослідження пізнього середньовіччя, Національної революції, «Золотого віку» Нідерландів заявили про себе такі блискучі науковці як Анрі Піренн¹ і Йоган Ґейзінг². Якщо наукова творчість А. Піренна у світовій історіографії залишається взірцем досліджень у рамках традиційної парадигми, то Й. Ґейзінга вважається попередником новаторської течії 20 ст. – історичної антропології. Науковий шлях, проторений визнаними дослідниками, продовжили й інші історики. Серед них виділяються своїм внеском у вивчення історії Нідерландів ранньомодерної доби німецький дослідник Ернст Бааш і британець Джонатан Ірвін Ізраель. Розквіт творчості Е. Бааша припадає на першу половину 20 ст., а Дж.І. Ізраеля – на кінець 20 – початок 21 ст. Дослідницький інтерес представляють відмінності у способах розробки істориками наукової проблематики економічного і культурного процвітання Республіки Сполучених Провінцій, в яких проявилася творча індивідуальність вчених.

Отже, *метою статті* є виявлення особливостей наукового аналізу феномену економічного та культурного процвітання Республіки Сполучених Провінцій ранньомодерного періоду у творах істориків Е. Бааша і Дж.І. Ізраеля та визначення ролі цих досліджень у науковій біографії вчених.

Огляд літератури. Творчість Е. Бааша була предметом історіографічного аналізу сучасного німецького історика та політичного діяча Йойста Ґролле. Так, в окремому есе «Озираючись назад у гніві. Революційна травма Ернста Бааша» у монографії «Гамбург і його історик» він подав стисло характеристику дослідницького підходу й основного результату діяльності Е. Бааша як науковця³.

Дж.І. Ізраель розглядав історію Республіки Сполучених Провінцій на основі власної оригінальної концепції Просвітництва, яку він виводив із вчення нідерландського мислителя Бенедикта Спінози. Його новаторські ідеї зазнали гострої критики з боку американських істориків, зокрема Ентоні Дж. Ла Вопа у статті «Нова інтелектуальна

---

¹ *Pirenne Henri*. Histoire de Belgique (7 vols.). Bruxelles: Lamertin, 1899-1932.

² *Huizinga Johan*. Autumntide of the Middle Ages: A Study of Forms of Life and Thought of the Fourteenth and Fifteenth Centuries in France and the Low Countries. Leiden: Leiden University Press, 2020. 616 p.

³ *Grolle Joist*. Blick zurück im Zorn. Das Revolutionstrauma des Ernst Baasch. In: *Joist Grolle: Hamburg und seine Historiker (=Veröffentlichung des Vereins für Hamburgische Geschichte. Bd. 43)*. Hamburg: Verein für Hamburgische Geschichte, 1997. S. 99-122; *Grolle Joist*. Baasch, Ernst. In: *Franklin Kopitzsch, Dirk Brietzke (Hrsg.): Hamburgische Biografie. Personenlexikon. Band 1*. Hamburg: Christians-Verlag, 2001. S. 31-32.

історія? Просвітництво Джонатана Ізраеля»⁴ та Самюела Мойна у роботі «Пам'ятайте про Просвітництво»⁵. Якщо Е.Дж. Ла Вопа закидає Дж.І. Ізраелю спрощене пояснення складного інтелектуального життя в епоху Просвітництва з допомогою бінарної класифікації, то С. Мойн називає його концепцію «презентистською інтерпретацією».

Дослідники творчості Е.Бааша і Дж.І.Ізраеля висвітлили генезу наукової індивідуальності істориків, що відкриває можливості порівняння результатів вивчення ними феномену «Золотого віку» Нідерландів у 17 ст.

Виклад основного матеріалу. Монографії з історії Нідерландів були написані Е. Баашом⁶ та Дж. Ізраелем⁷ у період творчої зрілості. У цих роботах історики застосували повною мірою свої вже цілком усталені наукові концепції та методології дослідження. Спираючись на власну теоретичну базу, науковці, кожен по-своєму, висвітлили унікальний феномен економічної історії Нідерландів. Слід підкреслити, що Е. Бааш і Дж. Ізраель не тільки належать до різних національних історіографічних шкіл, але й до різних історіографічних парадигм. До цього варто додати й абсолютно різні особистісні шляхи наукового становлення Е. Бааша та Дж. Ізраеля.

На творчості істориків істотно позначилися їхні політичні погляди. Зокрема, відомо, що Е. Бааш народився у Гамбурзі, у давньому торговому німецькому місті. Його родина належала до шанованого та впливового купецького середовища з консервативним світоглядом ганзейського типу. Е. Бааш здобував знання з історії, економіки та географії у найкращих університетах Берліна, Тюбінгена та Марбурга. Науковим наставником і другом вченого був видатний німецький історик Георг фон Белов – представник критичного напрямку в німецькій історіографії першої чверті 20 ст. Займаючись економічною історією, Е. Бааш розглядав процеси у господарстві і торгівлі середньовічної Німеччини а також Європи Нового Часу через призму критичної парадигми історичної науки. Г. фон Белов прищепив своєму другові інтерес до поточної політики і схильність до активної громадської діяльності. Зокрема, під впливом свого вчителя Е. Бааш став членом вкрай консервативної Німецької національної народної партії (DNVP) у роки існування Веймарської республіки, яку нині означають як націоналістичну, монархічну, антиреспубліканську і яка опонувала німецьким соціал-демократам⁸. У 1933 р. ця партія цілком увійшла до складу Націонал-соціалістичної партії Німеччини. Антисемітські тенденції програми і діяльності DNVP певною мірою співпадали з расистськими ідеями нацистів.

Тривалий час, обіймаючи посаду головного бібліотекаря Торгової палати Гамбурга, Е. Бааш займався науковими дослідженнями з економічної історії Гамбурга. З-під його пера вийшли об'ємні праці з історії торгівлі міста. Тритомну монографію про Торгову палату Гамбурга Е. Бааш оприлюднив до 250-ї річниці заснування цього закладу. Водночас,

---

⁴ *La Vopa Anthony J.* A New Intellectual History? Jonathan Israel's Enlightenment. *The Historical Journal*. 2009. Vol. 52 (3). P. 717-738.

⁵ *Moyn Samuel.* Mind the Enlightenment. *The Nation*. 2010. May 12.

⁶ *Baasch Ernst.* Holländische Wirtschaftsgeschichte, Handbuch der Wirtschaftsgeschichte, hrsg. von Georg Brodnitz. Jena: Gustav Fischer, 1927. VI, 632 s.

⁷ *Israel Jonathan.* The Dutch Republic. Its Rise, Greatness, and Fall 1477-1806. Oxford: Clarendon Press, 1995. 1231 p.

⁸ *Cymorek Hans.* Georg von Below und die deutsche Geschichtswissenschaft um 1900. Stuttgart: Franz Steiner Verlag, 1998. 374 s.

історик уперто виступав проти відкриття у Гамбурзі університету, оскільки як представник консервативного середовища вважав, що університет стане розсадником соціалістичних ідей у місті, де віддавна зберігся традиційний уклад й унікальна культура німецького торгового класу. Коли ж влада у Гамбурзі у 1919 р. внаслідок виборів перейшла до соціал-демократів, університет було відкрито, а Е.Бааш вимушений був перебратися до Фрайбурга. Саме тут, перебуваючи в опозиції до уряду Веймарської республіки, Е. Бааш підготував монографію «Голландська економічна історія» й опублікував її у 1927 р.

Як представник класичної німецької історіографії, автор узагальнив відповідні напрацювання європейських істориків, а для ґрунтовного аналізу важливих економічних процесів у Голландії використав об'ємний комплекс архівних матеріалів. Прихильність автора до класичного німецького історизму виявилася також у свідомому нехтуванні економічними категоріями популярної на той час марксистської історичної соціології. У першому розділі монографії вчений системно висвітлив еволюцію господарства Республіки Сполучених Провінцій. В окремих підрозділах автор показав стан аграрної сфери, риболовства, ремесла, промисловості, судноплавства, фінансів, податкової системи, банківської справи, біржі та торгівлі.

Отож, що для Е. Бааша, як дослідника з усталеними консервативними поглядами, було чинником господарського піднесення Нідерландів, економічною базою їх «Золотого віку»? У зв'язку з цим варто звернути увагу на перший підрозділ вищезначеної монографії під заголовком «Особливості голландського господарства». Підрозділ розпочинається з характеристики природно-географічного середовища. Історик вважав, що клімат, ландшафт, ґрунти Нідерландів упродовж століть визначали економічний розвиток країни. Він наголошував: «Природні умови країни давали більше всього передумов для розвитку торгівлі і судноплавства»⁹. Е. Бааш визнавав істотний вплив на економічну еволюцію Нідерландів специфічного політичного режиму, якому була властива децентралізація та демократичний устрій. Республіканський лад, на думку історика, забезпечував свободу економічного розвитку. Більше того, дослідник вважав, що специфіка державного устрою Республіки Сполучених Провінцій з відсутністю постійного війська та роздутого бюрократичного апарату сприяла всебічній інтеграції держави і господарства країни. Е. Бааш зазначав, що завдяки цьому Республіка Сполучених Провінцій була більше схожою на «велику буржуазну торгову компанію»¹⁰. Саме ця обставина зумовила унікальну соціальну структуру суспільства Нідерландів, де провідне місце займав торговець, а не дворянин, надаючи їй міського характеру, наголошував історик.

Сильна торгова верства Республіки Сполучених Провінцій стимулювала розвиток тих галузей економіки, які забезпечували їй панування не тільки у країні, але й на транзитних торгових шляхах на Балтиці, у Північному морі, в Атлантичному та Індійському океанах. Водночас, підкреслював історик, міські торговці та промисловці уважно стежили за тим, щоб селяни не підірвали їхньої монополії своїми промислами. Штучне обмеження промислового розвитку на селі, часто за допомоги державних актів, на думку Е. Бааша, у 18 ст. призвело до економічної стагнації і, зрештою, до економічного занепаду Республіки Сполучених Провінцій.

---

⁹ *Baasch E. Holländische Wirtschaftsgeschichte... S. 2.*

¹⁰ *Ibid. S. 4.*

Відомо, що свобода торгівлі – провідний принцип, довкола якого вибудовувалася внутрішня та зовнішня політика Голландії. Е. Бааш підкреслював, що навіть під час 80-літньої війни за незалежність торгівлі інтереси панівної верстви дуже рідко поступалися загальнодержавним інтересам країни, а успішне завершення Тридцятилітньої війни та підписання Вестфальського миру 1648 р. лише закріпили специфічний характер державності. Для характеристики її унікальності історик вживав терміни, властиві класичній німецькій історіографії – «торговий дух», «капіталістичний дух», тощо.

«Торговий дух» Республіки Сполучених Провінцій, за словами Е. Бааша, був втілений головним містом країни – Амстердамом. Місто збагачувалося завдяки посередницькій оптовій торгівлі та завдяки своєму багатству брало на свої плечі більшу частину державних видатків. Це, стверджував історик, визначало вплив міста у країні, який Амстердам використовував у своїх інтересах. Е. Бааш наголошував, що економічне піднесення республіки завдячувало не тільки торгівлі, капіталу та кредиту, але й тому, що сотисячний Амстердам став економічним центром країни, потужним мотором внутрішнього ринку. Він писав: «Жваве судноплавство по внутрішніх водах, численність ліній регулярного судноплавства, що сходилися тут, приплив маси людей у місто – все це давало картину жвавості, яка була зовсім невідома іноземцям... Місто відігравало керівну роль не тільки у торгівлі, але й у політиці держави, при цьому воно цілком підкорило державну політику торговим інтересам. Все це привело до тісного переплетення зовнішньої і внутрішньої торгової політики. Цю економічну політику, у якій змішувалися мотиви внутрішнього і зовнішнього порядку, місто провадило з такою нещадністю, з таким забуттям всіх державних інтересів, які не мають собі рівних»¹¹.

Е. Бааш твердив, що децентралізація державного управління, податкової та фінансової сфер негативно позначалася на стійкості республіки. Водночас, на думку вченого, аристократично-олігархічний характер і багатство патриціату міст країни відкривали можливості для економічного та політичного процвітання. До чинників економічного піднесення Республіки Сполучених Провінцій автор відносив так званий «голландський капіталізм», який сформувався на основі операцій з грошима, а з часом ефективно проявив себе у риболовстві (знаменитий морський промисел на оселедця), суднобудуванні, промисловості. Е. Бааш показав, як великі капіталістичні підприємства у республіці з'явилися у маслоробній, миловарній, пивоварній галузях промисловості, що розвивалися, переважно, у містах. Втім, історик виявив позитивний вплив «голландського капіталізму» і на сільське господарство, де пайові товариства відвойовували землю у моря, розширюючи систему польдерів. «Голландський капіталізм», стверджував Е. Бааш, був причетний до знаменитого бізнесу на розведенні квітів (тюльпанів)¹².

Слід зазначити, що консервативні, антиреспубліканські погляди Е. Бааша не завадили йому позитивно оцінити схильність нідерландців до свободи та незалежності у господарському житті, яка утвердилася ще у середньовічних містах. Він вказував на переважання економічних інтересів у повсякденні мешканців, що сприяло урбанізації Нідерландів. Важливим був висновок історика щодо Утрехтської унії 1579 р. Е. Бааш був переконаним, що північні провінції Нідерландів об'єдналися не з релігійних мотивів, а

---

¹¹ Ibid. S. 13.

¹² Ibid. S. 27.

через необхідність захищатися від іспанського гноблення у політичній, релігійній і, особливо, в економічній сферах.

Водночас, як представник німецького історизму, що сприйняв позитивістські принципи дослідження, Е. Бааш задля об'єктивності акцентував увагу на тіньових сторонах економічного та соціально-політичного життя Республіки Сполучених Провінцій. Так, він зазначав, що державна політика республіки була цілком підпорядкована торговим інтересам Амстердама. Через це зовнішньополітична активність країни вирізнялася абсолютною безпринципністю; ігнорування загальнодержавних інтересів заради вигоди панівної торгово-промислової олігархії було майже тотальним. Історик наводив факти корупції, хабарництва та непотизму, які були властивими для функціонування державного апарату Голландії. Все це, на його думку, підривало міць республіки, нівелювало єдність країни, що, зрештою й привело до її занепаду.

Тут неважко помітити алюзію на політичні та економічні реалії Веймарської республіки, в яких вчений жив і які активно не сприймав. Явна неприязнь відчувається у характеристиці істориком нідерландського підприємця, «...тип спритного, ошадливого ділка, що накопичує гроші, для флегматичного характеру якого, не схильного ні до яких поривів, було властивим що завгодно, крім сентиментальності у грошових справах»¹³. Третій розділ книги Е. Бааша «Застій і відбудова за часів Королівства Нідерландів» присвячено економічному розвитку країни за монархічного політичного режиму.

Академічна кар'єра сучасного англійського історика Дж.І. Израеля була послідовною та цілком успішною. Він отримав блискучу освіту в університеті Оксфорда та в Ель-Коледжі Мехіко. Перший науковий ступінь доктора філософії здобув в Оксфорді. Далі була викладацька та дослідницька робота у кращих університетах Великої Британії, США та Нідерландів. Дж.І. Израеля обрали членом Британської академії, членом-кореспондентом Королівської нідерландської академії мистецтв і наук. Визнанням внеску історика у вивчення філософської спадщини Бенедикта Спінози стало запрошення очолити кафедру філософії Спінози в Амстердамському університеті у 2007 р. Працьовитістю Дж. І. Израель не поступався Е. Баашу. Десятки об'ємних монографій і статей присвячено різним аспектам історії Нідерландів, Англії, Франції, європейському Просвітництву. Вагоме місце у його науковій творчості займає тема антисемітизму в історії Європи.

Дж.І. Израель у своєму синтезі «Голландська республіка: її злет, велич і падіння 1477-1806», аналізуючи обставини та чинники початку «Золотого віку» Республіки Сполучених Провінцій, використовує поняття «економічне диво», «багата торгівля», «фундаментальна реструктуризація нідерландської системи міжнародної торгівлі», «міграція з півдня» тощо. Міцний економічний фундамент «Золотого віку», доводив історик, закладався у 1590-х рр. завдяки успішному поєднанню геополітичних, військових, господарських і демографічних умов. Зокрема, він писав: «Піднесення “багатої торгівлі” у 1590-х рр., включаючи з 1598 р. колоніальну торгівлю на великі відстані, таким чином, мало першорядне значення не тільки для історії торгівлі та вантажоперевезень Нідерландів, але й для суспільства, промисловості, міст, структури та культури нідерландського Золотого Віку»¹⁴.

«Економічне диво», як зазначав дослідник, сталося наприкінці 16 ст., завдяки внутрішній стабілізації ситуації у молодій республіці, значного покращення стратегічного

---

¹³ Ibid. S. 164.

¹⁴ *Israel J. The Dutch Republic. Its Rise, Greatness, and Fall...* P. 311.

положення внаслідок перших значних перемог реформованого Моріцем Оранським війська республіки над іспанцями, здобуття виходу до річок, що відкрило шлях для жвавої торгівлі з німецькими територіальними князівствами, притоку кваліфікованих ремісників з південних провінцій Нідерландів, які залишилися під владою іспанського короля.

Слід зауважити, що про позитивний вплив на економіку Республіки Сполучених Провінцій міграції робочої сили з півдня писав і Е. Бааш. Але, на відміну від гамбурзького історика, Дж.І. Израель у своєму синтезі показав, чому ця міграція стала успішною. Зокрема, він вказав на те, що ремісники з півдня не були конкурентами місцевим майстрам, оскільки вони спеціалізувалися у прогресивних галузях, які були відсутні на півночі, або перебували у зародковому стані. Завдяки цьому міграція не призвела до соціальної напруги та конфліктів. Магістрати міст Республіки Сполучених Провінцій охоче приймали переселенців. У результаті проведення релігійно-церковної реформи в руках міської влади опинилося чимало об'єктів нерухомості (споруди закритих монастирів і розпущених чернечих орденів). Історик зазначив, що кваліфіковані ремісники з півдня отримали приміщення для своїх майстерень і для житла, не претендуючи на нерухомість місцевого населення. Крім цього, у містах країни з'явилися значні запаси дешевої провізії через заборону продавати його у південні провінції та безперервне постачання зерна зі Східної Європи й оселедця з Атлантики.

«Економічне диво», за Дж.І. Израелем, стало можливим ще й тому, що військово-морський флот республіки взяв в економічну блокаду Антверпен – торгового конкурента Амстердама. Все фламандське узбережжя наприкінці 16 ст. перебувало під контролем республіканського флоту. Не залишив поза увагою дослідник і те, що військово-політичний тиск Іспанії на Республіку Сполучених Провінцій знизився через появу в імперії нових ворогів – Англії, а з 1590 р. і Франції, для боротьби з якою Філіпу II довелося перекинути на південь частину своїх військ з Нідерландів. Більше того, через важкі поразки на морі король Іспанії вимушений був скасувати ембарго на судна і товари з республіки.

Утвердження державності північних провінцій Нідерландів завдяки успішним діям оновлених армії та флоту, доводив Дж.І. Израель, сприяло інвестиційній активності; великі комерційні проєкти в усьому спектрі «багатої торгівлі» можна вже було реалізовувати в стабільній країні. «Світова першість Нідерландів у торгівлі, заснована на ролі Нідерландів як складу, а після 1590 р. як головного сховища товарів усіх типів із усіх частин світу (як елітних, так і масового попиту), а також на непорівнянній кількості вантажоперевезень, щоб ввозити і вивозити товари, тривала майже півтора століття», – зазначав історик¹⁵.

У монографії він акцентував увагу на відмінності торгівлі на Балтиці від «багатої торгівлі» з Ост-Індією, Іспанією і Левантом. Якщо північна торгівля зерном, деревиною, шкірами, хутром приносила дохід близько 3 млн. гульденів на рік, то щорічний прибуток від «багатої торгівлі» давав нідерландським купцям близько 20 млн. гульденів чистого прибутку¹⁶. Причому, дослідник наголошує: товари з балтійських країн і Русі були сировиною для високотехнологічної на той час промисловості Республіки Сполучених Провінцій, яка давала продукцію на експорт (лейденське тонке сукно, камлот, шовк, мідні вироби, перероблені на продаж цукор, тютюн). Як стверджував Дж.І. Израель, «...сама нова

---

¹⁵ Ibid. P. 316.

¹⁶ Ibid. P. 313.

торгівля коштовними товарами, а не насипним вантажем, забезпечили процвітання і, що не менш важливо, рідкісні матеріали і навички, які зробили можливим різюче розмаїття і витонченість Золотого Віку. Високоспеціалізовані технології були необхідні, щоб виготовляти барвники, емалі, кераміку, діаманти, витончені меблі, льон і шовк з мереживами, і такі вишуканості, як «золота шкіра», гобелени та інкрустація по дереву»¹⁷.

Колоніальна експансія Республіки Сполучених Провінцій, на переконання Дж.І. Израеля, розпочалася завдяки поєднанню низки важливих чинників: концентрація торгового капіталу, політичне сприяння на загальнодержавному та провінціальному рівнях, зацікавленість, крім торгово-бізнесової верхівки, усіх суспільних верств країни, практичні знання морських та океанських шляхів до Південної, Південно-Східної Азії, до Далекого Сходу й Америки, реформовані армія та військово-морський флот і, в зв'язку з цим, надлишок збройних сил, вдалиий і вчасний вихід на загальноєвропейський ринок прянощів.

Виявом культурного процвітання першої буржуазної республіки історик вважав творчість видатного філософа Бенедикта Спінози. Аналіз його вчення привів Дж.І. Израеля до радикального перегляду традиційної концепції європейського Просвітництва. Історик дійшов висновку, що імпульс Просвітництву дало вчення голландського мислителя.

Висновки. Наукова інтерпретація феномену економічного та культурного процвітання Республіки Сполучених Провінцій у 17 ст. істориками Е. Баашем і Дж.І. Израелем містить як низку схожих, так і відмінних положень. Зокрема, дослідники вказували на специфічні природні умови Нідерландів, які сприяли урбанізації та розвиткові торгівлі й судноплавства. Якщо у монографії Е. Бааша це твердження обґрунтоване стисло, то у книзі Дж.І. Израеля можна знайти більш розлогий аналіз соціальної диференціації та форм землеволодіння у різних регіонах Нідерландів у залежності від родючості ґрунтів й умов для рільництва. Як і Е. Бааш, Дж.І. Израель вказує на економічну та політичну свободу як чинник господарського піднесення. Але, на відміну від гамбурзького дослідника, який для пояснення специфіки економічного життя Нідерландів вживав абстрактні терміни з понятійного арсеналу німецької класичної історіографії «торговий дух», «капіталістичний дух», британський історик використовував сучасні поняття «економічне диво», «багата торгівля», «реструктуризація зовнішньої торгівлі».

Е. Бааш показав у своїй монографії, як вільна торгівля забезпечила зростання могутності Республіки Сполучених Провінцій. А Дж.І. Израель довів у своєму дослідженні, що економічна та фінансова сила республіки мала своїм фундаментом саме «багату торгівлю», тобто торгівлю прянощами й іншими товарами престижного споживання з Південної і Південно-Східної Азії та Леванту. Історик з Гамбурга серед чинників господарського процвітання Голландії називав міграцію з півдня Нідерландів кваліфікованих ремісників, які започаткували низку прогресивних виробництв. Британський дослідник істотно розвинув це положення, вказавши на відсутність конкурентів у переселенців і можливість у міських магістратів республіки надати їм вільні приміщення для майстерень і для проживання. Для прибулих з півдня переселенців у Голландії як зазначав Дж.І. Израель, виявилось достатньо та продовольства.

Якщо Е. Бааш взявся за економічну історію Республіки Сполучених Провінцій задля

¹⁷ Ibid. P. 316.

глибшого осмислення сутності та перспектив Веймарської республіки, то наукова траєкторія Дж.І. Ізраеля вивела його на минуле Нідерландів через потребу вивчення впливу першої буржуазної республіки ранньомодерної Європи на латиноамериканський світ. Для Е. Бааша монографія «Історія економічного розвитку Голландії у 16-18 століттях» була істотним відхиленням від основної лінії наукової творчості.

Книга ж Дж.І. Ізраеля «Голландська республіка: її злет, велич і падіння» стала щаблем для більш масштабних досліджень цілої епохи в історії Європи – епохи Просвітництва. Як сучасний історик, озброєний новітньою методологією, Дж.І. Ізраель вивчав минуле Республіки Сполучених Провінцій як еволюцію нідерландського суспільства в усіх його взаємозв'язках: економічних, політичних, соціальних, культурно-ментальних. Він показав зумовленість процвітання голландського мистецтва, літератури та філософії економічною свободою та динамізмом господарського життя країни. Звідси, й інтерес історика до постаті видатного голландського філософа Бенедикта Спінози, твори якого виразили глибокі зміни в інтелектуальній сфері першої буржуазної республіки Європи Нового Часу.

Внесок авторів (таксономія CRediT). *Гордієнко В.:* розробка концепції дослідження, аналіз даних, написання оригінального тексту; *Фицик Л.:* опрацювання історіографії, редагування тексту, переклад.

Конфлікт інтересів. Автори заявляють, що не мають жодного реального чи потенційного конфлікту інтересів (фінансового, професійного, особистого або інституційного), який міг би вплинути на результати дослідження, їх інтерпретацію або подання матеріалу в цій публікації.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

Джерела

- Baasch E.** Holländische Wirtschaftsgeschichte, Handbuch der Wirtschaftsgeschichte, hrsg. von Georg Brodnitz. Jena: Gustav Fischer, 1927. VI, 632 s.
- Israel J.** The Dutch Republic. Its Rise, Greatness, and Fall 1477-1806. Oxford: Clarendon Press, 1995. 1231 p.
- Moyn S.** Mind the Enlightenment. *The Nation*. 2010. May 12.

Література

- Cymorek H.** Georg von Below und die deutsche Geschichtswissenschaft um 1900. Stuttgart: Franz Steiner Verlag, 1998. 374 s.
- Huizinga J.** Autumntide of the Middle Ages: A Study of Forms of Life and Thought of the Fourteenth and Fifteenth Centuries in France and the Low Countries. Leiden: Leiden University Press, 2020. 616 p.
- Grolle J.** Baasch, Ernst. *Franklin Kopitzsch, Dirk Brietzke* (Hrsg.): Hamburgische Biografie. Personenlexikon. Band 1. Hamburg: Christians-Verlag, 2001. S. 31-32.
- Grolle J.** Blick zurück im Zorn. Das Revolutionstrauma des Ernst Baasch. *Joist Grolle*: Hamburg und seine Historiker (=Veröffentlichung des Vereins für Hamburgische Geschichte. Bd. 43). Hamburg: Verein für Hamburgische Geschichte, 1997. S. 99-122.
- La Vopa A.J.** A New Intellectual History? Jonathan Israel's Enlightenment. *The Historical Journal*. 2009. Vol. 52 (3). P. 717-738.
- Pirenne H.** Histoire de Belgique (7 vols.). Bruxelles: Lamertin, 1899-1932.

Перше надходження – 07.04.2026
Прийнято до друку – 05.05.2026
Оприлюднено на сайті – 15.05.2026